

ARAŞTIRMA

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN YAŞAM KOŞULLARI

Özgür ALPARSLAN*

Bahattin KARAOĞLAN**

Alınış Tarihi: 11.06.2012

Kabul Tarihi: 03.11.2012

ÖZET

Amaç: Çalışmanın amacı sokakta çalışan çocukların mevcut durumunu belirlemektir.

Yöntem: Çalışma 01.01.2009-10.05.2009 tarihlerinde, kesitsel olarak, bir ilde sokakta çalışan 5-18 yaş arası 93 çocuk ile yapılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen, bir anket formu kullanılarak yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Elde edilen veriler sayı ve yüzde dağılımı biçiminde değerlendirilmiştir.

Bulgular: Sokakta çalışan çocukların büyük bir kısmının 9-14 yaşlar arasında ve erkek olduğu, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki kalabalık ailelerden geldiği, gıda/ gıda dışı mallar sattığı, köyden göç ettikleri ve aile ekonomisine katkı için sokakta çalıştığı görülmektedir

Sonuç: Araştırma sonuçlarına göre sokakta çalışan çocukların yaşamlarını risk altında sürdürdüğü belirlenmiştir. Risk altında yaşamlarını sürdüren ailelerin yakından izlenmesi, sağlık risklerinin izlenmesi, aile içi iletişim, çocuk yetiştirme, ebeveynlik, çocuklarda ihmal-suistimal konularında eğitimlerin yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokakta yaşayan çocuk; çocuklar; hemşirelik; sosyal çalışma.

ABSTRACT

Living Conditions of Children Working in The Streets

Aim: The aim of this study was to determine the current status of the children working on the streets.

Material and Methods: This study aimed to determine the current state of children 5-18 ages between (n=93) working in the streets in a city center, between 01.01.2009-10.05.2009. It is a cross-sectional study. Data was collected through face to face by using the questionnaire which was prepared by researchers. Obtaining data were evaluated by numbers and percentages.

Results: According to the findings, it was determined that the majority of the children working in the streets were between the ages of 9-14 and male, they came from crowded families in low socio-economic level, they sold food / non-food goods and that they migrated from rural areas and villages and that they worked in the streets to contribute to the family economy.

Conclusion: According to the study result, it has been determined that children working in the street are living under risk. It was suggested that the families continuing their lives at risk should closely be monitored of health risks and that families should be trained on family communication, child rearing, parenting and neglect-abuse of children.

Keywords: Street child; children; nursing; social work.

GİRİŞ

Çocuğun çalışması birçok ülkede yaşanan ve devam eden evrensel bir sorundur (Okumuş 2009). Sokakta çalışıp akşam evine dönen, yani bir evi ve ailesi olan, akşamları düzenli olmasa da evine dönen, ailesi ile bağları kopmamış çocuklar "sokaktaki çocuklar" olarak adlandırılmaktadır (Akşit, Karancı ve Gündüz 2001; Ennew 2003; Kasatura 2002a; Kızmaz ve Bilgin 2010). Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün tahminlerine göre dünyada 5-17 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısı yaklaşık olarak 215 milyondur (Diallo, Hagemann, Etienne, Gurbuzer and Mehran 2010; ILO 2006). Türkiye'deki 6-17 yaş grubunda çalışan çocuk

sayısı 958 bin kişidir. Global ve ulusal rakamlar geçmiş yıllara oranla çalışan çocuk sayısının azalmaya başladığını işaret etse de bu gün, milyonlarca çocuk, fiziksel, zihinsel, sosyal, eğitsel duygusal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla, uluslararası standartlara uymayan koşullarda ve yeterli eğitimden, sağlık hizmetleri ve temel hak-özgürlüklerden yoksun biçimde çalışmaktadır (Akşit, Karancı ve Gündüz 2001; Kızmaz ve Bilgin 2010). Türkiye'de sokakta çalışan çocuklar sorunu, genellikle ülkenin yapısal sorunları ile bağlantılıdır.

Kırsal alanlardan göç, hızlı kentleşme,

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sağlık Yüksekokulu (Yrd.Doç.Dr.) ozgralp60@gmail.com

** Sivas Kız Yetiştirme Yurdu Müdürlüğü (Sos.Hizm. Uzm.)

kontrol edilemeyen nüfus artışı ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler bu sorunların temel nedenleri arasında yer almaktadır. Yoğun göçler nedeni ile büyük iller yığınlar halinde göç almıştır ve kentlere tamamen hazırlıksız biçimde göç eden bu ailelerin çocukları, aile bütçesine katkıda bulunabilmek amacı ile kendilerini korunmasız koşullar altında sokaklarda çalışırken bulmuşlardır (Açıkalin 2008). 1990'lerden sonra sokaktaki çocukların sayısı artmıştır (Atauz ve Artz 2004). Sokak çocukları ile ilgili araştırmalar sonrasında sokaklarda görülen çocukların büyük bir kısmının ailelerinin olduğu, ailelerinin gelirine katkıda bulunmak ve okul harçlığını çıkarmak amacı ile çocukların aileleri tarafından sokakta çalışmaya teşvik edildikleri ortaya konmuştur (Atauz ve Artz 2004). Diyarbakır sokaklarında çalışan çocukların sayısı, Türkiye'nin diğer kentleri ile karşılaştırılamayacak kadar yüksektir. Çok çocuklu kalabalık ailelerden gelen bu çocukların üzerlerinde aile denetimi nerede ise hiç bulunmamaktadır. Bu ilde açılan Çocuk ve Gençlik Merkezi ile birlikte ailelere bütünsel yaklaşım ve başarı sağlanmıştır (Kızmaz ve Bilgin 2010). Çocukların aile özelliklerinin ve yaşadıkları çevre koşullarının bilinmesi, sorunların kaynağına inilmesi, ebeveyn ve çocukların sağlıklarının korunması ve geliştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk hemşiresinin birey, aile ve topluma verdiği hizmetlerin sadece hastane ortamında olmayıp, sosyal anlamda amacına ulaşabilmesi için hizmet vereceği grubu ve sorunlarını yakından tanınması, sektörler arası işbirliğine giderek katkıda bulunması gerekmektedir. Aksi halde sorunu çözmek amaçlı yapılacak tüm girişimler başarısız kalacak, hedefe ulaşamayacaktır. Çocuk Hakları Bildirgesi'ne göre, çocukların bedensel, akıl sağlığı ve ahlaki gelişimlerini olumsuz etkileyen işlerden ve sömürüden korunması gerekmektedir (SHÇEK 1999). Bu nedenle çocuğun sürekli büyüme ve gelişme sürecinde olduğu, erişkinliğe fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden hazırlandığı çocukluk döneminde korunması önem taşımaktadır.

AMAÇ

Bu çalışma ile bir il merkezinde, sokakta çalıştırılan çocukların ve ailelerinin tespit edilmesi, yaşam koşullarının incelenmesi ve elde edilen veriler doğrultusunda önce çocuk ebeveynlerinin bilinçlendirme amaçlı eğitilmesi, yapılacak düzenlemeler hakkında tüm ekibe yol göstermesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma, İç Anadolu Bölgesinde bir ilin Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı Aile Danışma Merkezi ve İl Emniyet Müdürlüğü Çocukları Koruma Şubesi ile işbirliği yapılarak 01.Ocak-01.Mayıs 2009 tarihleri arasında kesitsel ve tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, sokakta çalışan çocukların mevcut durumunu, sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara yönelik verilecek eğitim ve diğer hizmetleri planlamaktır. Aile Danışma Merkezi mevcut uzmanları ve üniversite ile işbirliği içerisinde tüm ailelere sosyal hizmet ve danışmanlık hizmetleri, eğitim, ayni ve nakdi yardımlar sağlamaktadır. Araştırma evreni, 01 Ocak-01. Mayıs 2009 tarihleri arasında İl Emniyet Müdürlüğü Çocukları Koruma Şubesinin tespit etmiş olduğu 5-18 yaş arasındaki 93 çocuk ve anne-babalarından oluşmaktadır. Örneklem olarak evrenin tamamına ulaşılmıştır.

Araştırmanın verilerinin toplanmasında literatüre dayanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Bu ankette, çalışan çocukların ve anne-babalarının sosyo-demografik özellikleri, barınma biçimleri, biyolojik ve sosyal çevresine ilişkin 30 açık ve kapalı uçlu sorular yer almaktadır.

Verilerin toplanmasına başlamadan önce kurumlardan ve çocuk ailelerinden izin alınmış, çalışmanın amacı açıklanmıştır. Çalışma kapsamına alınan çocuk ve ailelerin isimleri ve elde edilen verilerin gizliliği sağlanmış, araştırmacılar tarafından kontrol altına alınmıştır. Anket formu uygulamadan önce ailelerden randevu alınmış ve çocukların yaşadıkları ortamda ziyaret edilerek, çocuk ve anneleri ile yüz yüze görüşme yapılarak doldurulmuştur. Bir formun uygulanması ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Veriler bilgisayar ortamında (SPSS15.0) birey sayısı ve yüzde dağılımı biçiminde tablolaştırılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Sokakta çalışan çocuklar sorunu, çok boyutlu bir sorundur. Bu araştırma sokakta çalışan çocukların bazı sosyo-demografik ve ekonomik özellikleri, çocukların sokakta çalışmalarında etkili olan faktörleri, çocukların mevcut durumunu irdelemeyi amaçlamıştır.

Sokakta çalıştırılan çocukların ebeveynlerinin tanıtıcı özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre sokakta çalışan çocukların tamamının (%100) anne ve babalarının sağ olduğu, birlikte yaşadıkları, anne (%100) ve babalarının (%91.4) eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu, lise ve yüksekokul mezunu anne

olmadığı, ortaokul-lise mezunu baba oranının %16 olduğu belirlenmiştir. Akşit, Karancı ve Hoşgör (2001), Bilgin (2009), Şişman (2006), Ali, Shahab, Ushijima ve Muynck (2004), Alacahan (2010) yaptıkları çalışmalarda sokakta çalışan çocukların eğitim düzeyi düşük ailelerden geldiklerini belirlemiştir. Bizim çalışmamızdaki ailelerin eğitim düzeyi yukarıdaki çalışmalara göre daha düşük bulunmuştur. Bu durum ailelerin farkındalığını olumsuz yönde etkileyebilir.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde sokakta çalışan çocukların çoğunluğunun (%84.8'i 3 çocuk- üzeri sayıda çocuğa sahip) çok çocuklu ailelerden geldiği görülmektedir. Şişman'ın (2006) yaptığı çalışmada da bizim çalışmamız sonuçlarına benzer biçimde (%65.6) 3 ve daha fazla sayıda kardeş sahibi oldukları görülmüştür. İlik ve Türkmen (1994a) ise sokakta çalışan çocukların hane halkı büyüklüğünün 5-9 kişilik ailelerden geldiğini belirtmiştir. Kalabalık ailelerde ebeveynlerin tüm çocukları ile yeterince ilgilenememesi, çocukların ihmal ve suistimale uğrama riskini artırabileceği gibi, çocukların sevgi, ilgi gibi hoş olan duyguları dışarıda aramasına neden olmakta ve onları sokağın özgür ortamına sürükleyebilmektedir (Alacahan 2010; Baybuğa ve Kubilay 2003; Tighel, Balan, Leventiu and Stonescu 1996). Ayrıca ailelerin bakabileceğinden fazla sayıda çocuk sahibi olması, çocukların bakımı, gelişimi, eğitimi ve korunmasına yönelik gereksinimleri karşılama görevini yeterli olarak yerine getirmesini engellemekte ve ekonomik nedenlerden dolayı çocukların çalıştırılmasına yol açmaktadır. Literatür (Akşit, Karancı ve Gündüz 2001; Bilgin 2009; Ekpenyong and Sibiri 2011; İlik ve Türkmen 1994a; 1994b; Şişman 2006) ile birlikte çalışmanın sonuçları da (%60.9 ekonomik nedenler) bunu destekler niteliktedir. Ayrıca köyden kente göçler nedeni ile tüketim biçiminin değişmesi ve bireylerin "daha çok şeye sahip olma, tüketme arzusu", yüksek ekonomik statülere, moda ve lükse özenmenin bireyleri daha çok kazanma hırsına soktuğu söylenebilir.

Çalışmada görüldüğü gibi babaların çoğunluğunun (%64.5) işinin olduğu ve inşaat işçiliği gibi düşük kazançlı işlerde çalışırken, geri kalanı da işsiz ve annelerin tamamında gelir getiren hiçbir işte çalışmamakta (%100 ev hanımı), üstelik yeşil kart kullananlar hariç hiçbir aile sosyal yardım desteği almamaktadır. Gelir düzeylerine bakıldığında %39.8'nin 301-700 TL aylık gelire, %60.2'sinin 401-700 TL gelire ve

sosyal-sağlık güvencesine sahip olduğu ve buna rağmen ailelerin büyük çoğunluğunun evlerinde beyaz eşyalarının (%84), iletişim araçlarının tam olduğunu, lüks sayılabilecek cep telefonuna sahip olma oranının da az olmadığı (%45.2) gözlenmektedir (Tablo 1).

Tablo1. Sokakta Çalışan Çocukların Ebeveynlerinin Tanıtıcı Özelliklerinin Dağılımı (s=93)

Tanımlayıcı özellikler	Sayı	%
Babanın eğitimi		
Okur-Yazar	2	2.2
İlkokul	83	89.2
Ortaokul- Lise	15	16.1
Annenin eğitimi		
Okur – Yazar Değil	3	3.2
İlkokul	90	96.8
Babanın mesleği		
Var (İnşaat işçisi)	60	64.5
Yok	33	35.5
Babanın sigara kullanma durumu		
Kullanıyor	87	93.5
Kullanmıyor	6	6.5
Baba alkol kullanma durumu		
Kullanıyor	91	97.8
Kullanmıyor	2	2.2
Hanenin aylık geliri		
301- 400 TL	37	39.8
401-700 TL	56	60.2
Ailenin oturduğu konutun mülkiyet durumu		
Mülkiyet	60	64.5
Kira	18	19.4
Diğer	15	16.1
Şehirde yaşama süreci		
10 yıldan daha az	2	2.1
10- 20 yıl	85	91.4
21 yıl ve daha yukarı	6	6.5
Ailenin şehir merkezine nereden geldiği		
Köy	71	76.3
İlçe	20	21.5
Diğer şehirler	2	2.2
Ailedeki çocuk sayısı		
2	14	15.1
3	14	15.1
4	58	62.3
5 ve daha fazla	7	7.5
Ailenin sosyal güvencesi durumu		
SSK, Bağ-Kur, E.Sandığı	14	15.1
Yeşil Kart	42	45.2
Yok	37	39.8
Ailenin sahip olduğu beyaz eşya*		
Televizyon	91	97.8
Buzdolabı	84	90.3
Çamaşır makinesi	78	84
Telefon	88	94.6
Cep telefonu	42	45.2

*Birden çok cevap verilmiştir.

Yine ailelerin oturdukları konutun mülkiyetinin %64.5 oranında kendilerine ait olduğu, sadece %19.4'nün kira ödediği belirlenmiştir. Bu ailelerin %2.1'i 10 yıldan daha az süredir bu şehre taşınarak yaşamaktayken, ailelerin %97.9'u 10 yıldan daha fazla süredir şehir merkezinde yaşamakta idiler. Ailelerin %97.8'i bu şehre köy ve ilçelerden göç etmişlerdi ve kalabalık ailelerde yaşıyorlardı (Tablo 1). Literatür sonuçları da çalışmamıza benzemektedir (Bilgin 2009; Şişman 2006). Araştırma sonuçlarına göre, sokakta çalışan çocukların babalarının vasıfsız işlerde çalışmasının ya da işsiz olmasını yanı sıra alkol ve sigara tüketimlerinin (%97.8, %93.5) yüksek olması ailelerin yoksulluğunu ve bu yoksulluğu çocukların devraldığını göstermektedir. Çalışmamızın sonuçları literatür ile benzerlik göstermektedir (Bilgin 2009; Ekpenyong and Sibiri 2011; Okumuş 2009; Pinzon-Rondon, Koblinsky, Hofferth, Pinzon-Florez and Briceno 2009; Şişman 2006).

Tablo 2. Çocuğun Sokakta Çalışmasına Yönelik Anne Babaların Düşüncelerinin Dağılımı (s=93)

Anne-Babaların düşünceleri	Sayı	%
Çocuğun can güvenliği vb. tehlike içinde mi?		
Tehlike içinde	91	97.8
Tehlike içinde olabilir	2	2.2
Çocuğun kötü alışkanlık edinme riski var mı?		
Risk var	56	60.2
Risk yok	23	24.7
Risk olabilir	9	9.7
Hiç riski düşünmedim	5	5.4
Çocuğun sokakta çalıştırılmasının nedenleri		
Ekonomik sıkıntı ve aile bütçesine katkı	28	30.1
Aileden habersiz/izinsiz	28	30.1
Harçlığını çıkarsın (eğitim vs.)	23	24.7
Para kazanmayı öğrenmesi ve sosyalleşmesi	9	9.7
Diğer*	5	5.4
Sokakta çocuğun herhangi bir olumsuzluk yaşama durumu		
Bir olumsuzluk yaşamadı	90	96.8
Bir olumsuzluk yaşadı**	3	3.2

*Baba öyle istediği için, evin büyükleri öyle uygun gördüğü için çalışıyor.

**Sokakta çocuk kaza, kavga, şiddet vb. herhangi bir olumsuzluk yaşamıştır.

İstismarcı anne-babaların kişilik özellikleri değerlendirildiğinde çocuk bakımı, eğitimi ve psikolojisi ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları, eğitim düzeylerinin düşük olduğu, sürekli işsizlik sorunu yaşadıkları, kendi kişisel gelişimlerinde de çeşitli istismara maruz

kaldıkları, içki- sigara gibi alışkanlıklarının ve kişilik, psikolojik sorunlarının olduğu belirlenmiştir (Ennew 2003; Hoseini-Moghadam 2007; Kasatura 2002a). Bizim çalışmamızdaki ailelerin durumları değerlendirildiğinde yukarıda sayılan birçok özelliği üzerlerinde barındırdıkları görülmektedir. Çalışmaya katılan çocukların sokakta çalıştırılarak bir tür ihmal ve suistimale maruz kaldıkları söylenebilir.

Anne-babaların çocuğun sokakta çalışmasına yönelik düşüncelerinin dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Ebeveynlere "çocuğunuzun can güvenliği ve benzeri durumlarda tehlike söz konusu mu?" sorusu sorulmuş ve %97.8'i çocuklarının tehlike içinde olduklarını ifade ettikleri belirlenmiştir. Aileler çocuğun küçük yaşta çalışmasının mevcut ve olası tehlikelerin farkında olarak ya da olmayarak gelecekteki yaşantısını nasıl etkileyeceğinden habersizce davranmakta ve övünmektedirler. Çalışmada ebeveynlerin tamamına yakınının çocuğun can güvenliğini tehlike içinde olduğunu bilerek sokakta çalışmasına izin verdiklerini belirtmeleri önemli bir sonuçtur ve bu görüşü destekler niteliktedir. Üstelik ailelerin sadece %60.2'si çocuğun kötü alışkanlık edinmesini farkında iken, %24.7'i hiçbir kötü alışkanlık riski olmadığını savunmuştur. Yine aynı ailelerin ifadelerine göre; Sokakta çalışan bu çocukların bu ortamlarda %3.2 oranında kaza, kavga, şiddet gibi herhangi bir olumsuz durumla karşılaştığı belirlenmiştir (Tablo2). Pinzon-Rondon, Koblinsky, Hofferth, Pinzon-Florez ve Briceno'nun (2009) yaptıkları çalışmanın bulgusu sokakta çalışan çocukların yetişkinler tarafından istismara, cinsel tacize maruz kaldıkları ve sokağa ilişkin bazı korkularının olduğu yönündedir. Bu durum çocukların psiko-sosyal gelişimlerini tehdit edici rol oynayabilir ve olumsuz yönde etkileyerek ileriki yaşamlarında örseleyici koşullara maruz bırakabilir (Aysev, Ulukol ve Ceyhun 2000).

Ailelerin çocuklarının sokakta çalışmasına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde (Tablo 2), %69.9'u ekonomik nedenlerle, harçlığı çıksın, para kazanmayı öğrensin, sosyalleşsin, babası istiyor gibi nedenlerle çocuklarını sokakta çalışmaya teşvik etmektedir. Ailelerin sadece %30.1'i haberim yok ifadesinde bulunmuştur ancak, bu ifadeyi veren annelerin eşlerinden çekindikleri ve bu cevabı verdikleri gözlenmiştir.

Çalışmamızın sonuçları sokakta çalışan çocukların genel olarak alkol, sigara gibi kötü

alışkanlıkları edinmediklerini göstermektedir. Ancak yinede aile kontrolünün olmadığı dış ortamlarda bulunan bu çocuklar babalarının alışkanlıklarını da dikkate alacak olursak kötü alışkanlıklara karşı korunmasız durumda ve risk altındadır.

Sokakta çalışan çocukların tanıtıcı özellikleri Tablo 3'te verilmiştir. Çocukların büyük çoğunluğunun erkek çocuklardan (%97.8) oluştuğu, sokakta çalışmaya başlama yaşının ise 5 yaşa kadar düştüğü; çoğunlukla sokakta çalışmaya 10-14 yaş grubunda (%75.3) başladığı görülmektedir. Beş yaşında çalışma nedeni ailelerin yoksulluğuna bağlanabilir. Şişman (2006) 5 yaş olarak saptamıştır. Oysa Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün 138 sayılı sözleşmesi kararına göre, bu durum "...çocukların iş hayatına atılma yaşı zorunlu okul eğitiminin tamamlandığı yaştan aşağı olamaz..." şeklinde hükme bağlanmıştır (ILO 2001). Çalışmaya başlama yaşı çocuğun fiziksel, ruhsal gelişimini ve sağlığını doğrudan etkileyen etmenlerden birisidir. Çalışmaya göre sokakta çalışan çocukların %79.6'sının yaptığı işi bir yıl ve daha az süredir yaptığı da göz önüne alınacak olursa riskin ne kadar büyük olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Günün 5-8 saatini sokakta ebeveynin koruması olmadan yalnız geçiriyor olmak onların güç çalışma koşullarının ortaya koymaktadır. Büyüme, gelişme ve iyi eğitim alma aşamasındaki çocukların beslenme, sevgi, ilgi ve barınma gibi güvenli ortamda yaşama ihtiyaçlarının eksiksiz karşılanması son derece önemlidir (Kağıtçıbaşı 1982; Kasatura 2002a).

Ayrıca kendilerini tehlikelerden koruyamayacak kadar küçük olan bu çocukların her türlü fiziksel, duygusal, seksüel ihmal ve suistimale uğraması daha olasıdır (Çelik ve Baybuğa 2009; Şişman 2006). Daha önce yapılan çalışmalar, bu çocukların büyük çoğunluğunun kendisinden büyüklerle rekabet ettiğini, psiko-sosyal, sözel, cinsel tacize uğradığını, dövüldüğünü, uzaklaştırıldığını belirtmektedir (Bilgin 2009; Çelik ve Baybuğa 2009; Hoseini-Moghadam 2007; Şişman 2006).

Çalışmamızda sokakta çalışan çocukların %100'ünün geceleyin ailesinin yanında evlerinde kaldığı belirlenmiştir. Şişman'ın (2006) çalışmasında çocukların % 99'nun ailelerini yanında kaldıkları, bizim çalışmamıza benzediği görülmektedir. Çocukların tamamının akşamları evlerine geri dönmeleri, ailenin koruyucu ve güven ortamını minimal düzeyde sağlıyor olması açısından önemli bulunsa da tüm gün eve dönene kadar sokaktaki riskler devam etmektedir.

Otoriteler sokakta çalışan çocukların sözel, fiziksel ve seksüel istismara maruz kaldıklarını göstermiştir (Açıkalin 2008; Akşit, Karancı ve Gündüz 2001; Çelik ve Baybuğa 2009; Şişman 2006). Çalışma bulgularına göre çocukların %3.2'sinin sokakta kaza, kavgaya ya da şiddete maruz kalmaları bu durumun göstergesidir.

Tablo 3. Sokakta Çalışan Çocukların Tanıtıcı Özelliklerinin Dağılımı (s=93)

Çocuğun tanımlayıcı özellikleri	Sayı	%
Sokakta çalışan çocuğun cinsiyeti		
Erkek	91	97.8
Kız	2	2.2
Sokakta Çalışan çocuğun eğitimi		
İlköğretim	87	93.5
Lise	6	6.5
Sokakta çalışan çocuğun yaşı		
5-9 yaş	17	18.2
10-14 yaş	70	75.3
15-18 yaş	6	6.5
Sokakta çalışan aylık kazancı		
1-50TL	18	19.4
51-100 TL	70	75.3
101-150 TL	5	5.3
Sokakta çalışan çocuğun yaptığı iş		
Simit satıcılığı	46	49.5
Tartıcılık	33	35.5
Diğer*	14	15.0
Çocuk ne kadar süredir sokakta çalışıyor		
1-11 ay süre	74	79.6
12 ay ve daha fazla	19	20.4

*Sokakta çalışan çocukların mendil, sakız vb. satışlar yapma durumu

Sokakta çalışan kız çocuklarının oranı ise %2.2'dir. Gerek çalışma verileri, gerekse ülkemizde ve dünyada yapılan çalışmalar da çocukların cinsiyet olarak dengesizlikler yansıttığını benzer biçimde gözler önüne sermektedir (Bilgin 2009; Çelik ve Baybuğa 2009; Diallo, Hagemann, Etienne, Gurbuzer and Mehran 2010; ILO 1996a; ILO 2006; Şişman 2006). Literatür ile benzer biçimde, sadece sakız, mendil, su gibi malzeme satıcılığı ile tartıcılık işini kızların daha çok yaptığı belirlenmiştir (Bilgin 2009).

Örnekleme kapsamındaki çocukların %93.5'inin ilköğretimde olduğu, tamamının (%100) okula devam ettiği ve yine tamamının okul dışında kalan tüm zamanlarda (sabah, akşam saatlerinde, hafta sonu, bayram ve yaz tatillerinde) sokakta çalıştığı görülmektedir. Şişman'ın (2006) çalışma bulguları araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir ve çocuklar %53 oranında okul dışı tüm zamanlarını sokakta çalışarak geçirmektedirler. Sokakta çalışmak

çocukların okula devam etmelerine engel oluşturmaya da eğitimlerini önüne geçebilmektedir. Ayrıca bu çocuklar, diğer çocukların boş zamanlarında katıldıkları oyun, televizyon izleme, spor yapma, müzik dinleme, sinema, tiyatro gibi farklı kurs ve etkinliklerden de mahrum kalmaktadırlar. Bu tür etkinliklerin gelişme çağındaki bir çocuğun bedensel, duygusal ve toplumsal gelişimleri üzerindeki etkisi büyüktür (Ennew 2003; Kasatura 2002b). Ayrıca bu çocuklar ders çalışmaya ve dinlenmeye yeterince zaman ayıramadıkları, iyi beslenmeme gibi nedenlerle akademik başarısızlık, eğitime devam edememe gibi riskleri taşıyan grupları oluşturmaktadır. İleride istedikleri mesleklere ulaşma güçlükleri ve hayal kırıklıkları olması olasıdır. Bu da ileride onların işsiz ebeveynler olarak kendi yaşam döngülerini devam ettirmelerine neden olacağı için aile ve toplum oluşturma, aile-toplum sağlığı, sosyal yapısını da tehdit etmektedir. Çocukların tümünün çalışma yaşamı dışında bırakılmaları bu nedenle önemlidir.

Sokakta çalışan çocukların %49.5'i simit satıcılığı, %15.1'i mendil, sakız gibi maddeleri satarak, %35.5'i de tartıcılık yaparak insanların duygularına hitap ederek, aylık olarak 1-100TL kazanç (%94.7) sağlamakta (Tablo3) ve bu anlamda bir tür dilencilikten farklı olmayan davranışlar sergilemektedir. Bu çocukların müşteri kabul ettikleri insanlara ısrarcı, yalvarıcı yaklaşımı, sattıkları mal ya da hizmet ile talep ettikleri para arasındaki ilişkinin anlaşılmasını bulgularımızı doğrular niteliktedir. Bazı çalışmalarda, kırtasiye malzemesi, piyango bileti, dini kitaplar ve malzemeler, araba camı silme, mezarlarda sutaşıma-temizleme gibi işlerde çalışan çocukların olduğu belirtilmiştir (Açıklalın 2008; Baybuğa ve Kubilay 2003). Çalışmamızda Sivas il sınırları içinde bu işleri yapan çocuklara

KAYNAKLAR

Açıklalın N. Yoksulluk ve genç kuşakların toplumsal hareketlilik şansları: İstanbul ve Gaziantep örnekleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research 2008;1(3):35-54.

Akşit B, Karancı N, Gündüz AH. Turkey Working Street Children in Three Metropolitan Cities: A Rapid Assessment, (Geneva: International Labour Organization, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) yayını); 2001. p.1-114.

Alacahan O. Çocuğunu sokakta çalıştıran ailelerin sosyo-ekonomik profili, tutum ve beklentileri. Sosyal Siyaset Konferansları 2010;59(2):133-47.

rastlanmamıştır. Ailenin çocuğa vaktinden önce yetişkin rolü vermesi, sosyal ilişkilerini engellemesi, sevgi ve ilgi gereksinimlerini karşılamaması, çocuğu tek başına bırakma davranışları duygusal istismar kapsamına girmektedir (Alacahan 2010; Kasatura 2002a; 2002b). Duygusal istismar özgüven gelişiminde ve yeteneklerin kazanılmasında engelleyici rol oynar ve çocuklarda suça yönelme, davranış bozukluklarına, benlik saygısında azalma, depresif duygu ve kaygıların artmasına neden olabilmektedir (Alacahan 2010; Kasatura 2002a; 2002b).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonucu olarak sokakta çalışan çocukların düşük sosyo-ekonomik düzeyli ailelerden geldiği, ekonomik nedenlerle, ilköğretim çağı gibi küçük yaşlarda, okuldan artan tüm boş zamanlarda sokakta çalıştırıldığı ve ailelerin büyük bir çoğunluğunun çocuklarını isteyerek sokakta çalıştırdığı belirlenmiştir. Bu ailelere Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Aile Danışma Merkezi ve İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi ile işbirliği ile eğitimler verilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre risk altında yaşamlarını sürdüren ailelerin yakından izlenmesi, olumsuz aile koşullarının düzeltilmesi, sağlık risklerinin belirlenmesi, aile içi iletişim, çocuk yetiştirme, ebeveynlik, çocuklarda ihmal-suistimal konularında eğitimlerin yapılması önerilir. Ayrıca, okul sağlığı hemşireliği birimlerinin oluşturulması, halk sağlığı hemşirelerinin, sağlık merkezleri ve sosyal hizmetler işbirliği ile tekrarlı görüşmeler yaparak bu ailelerin duyarlılıklarının artırılması, çocukların izlenmesi, psiko-sosyal gelişimlerinin desteklenmesi ve eğitilmeleri sağlanmalıdır.

Ali M, Shahab S, Ushijima H, Mynck A. Street children in Pakistan: A situational analysis of social conditions and nutritional status. Social Science and Medicine 2004;59(8):1707-17.

Atauz S, Artz J. Türkiye'de Sokak Çocukları Güncel Eğilimler ve Yeni Gelişmeler, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı PKMB Başkanlığı, Ankara 2004. p.1-30.

Aysev A, Ulukol B, Ceyhan G. Çalışan ve okuyan çocukların "çocuklar için depresyon ölçeği" ile değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 2000;53(1):27-30.

Baybuğa MS, Kubilay G. Sokakta yaşayan/çalışan çocukların aile ve yaşadıkları konutun özellikleri.

Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2003;5(2):34-46.

Bilgin R. Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuklar üzerine sosyolojik bir araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2009;8(27):232-44.

Çelik SS, Baybuğa MS. Verbal, physical and sexual abuse among children working on the street. Australian Journal Of Advanced Nursing 2009;26(4):14-22.

Diallo Y, Hagemann F, Etienne A, Gurbuzer Y, Mehran F. Global child labour developments: Measuring trends from 2004 to 2008 / International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) - Geneva: ILO 2010. p.5-7.

Ekpenyong SN, Sibiri AE. Street Trading and Child Labour in Yenegoa. Journal of Scientific Research in Education 2011;4(1):36-46.

Ennew J. Street and Working children- A guide to planing. Öztekin Ç (Çev) Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar-Planlama için Rehber, Gelişim El kitabı 4, Save the Children- UNICEF, Ankara:Tisamat Basım San.; 2003. p.9-37.

Hoseini-Moghadam M. The frequency of sexual abuse and depression in a sample of street children of one of deprived districts of Tehran. Journal of Child Sexual Abuse 2007;16(4):23-35.

International Labour Office –ILO. Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Materyali I. Ünite: Sorun, Ankara: ILO Uluslar arası Eğitim Merkezi, ÇSGB-Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü yayını 2001. p.1-50.

International Labour Office –ILO. Çocuk İşçiliğinde Sona Doğru: Ulaşılabilir Bir Hedef. Küresel Rapor 2006, ILO, Ankara; 2006.p.1-15.

International Labour Office. Child Labour Surveys: Results of Methodological Experiments in Four Countries 1992-93, Geneva: International Labour Office. 1996a. p.1-83.

İlik B, Türkmen Z. İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar Araştırma Projesi Dokümanı, Ankara: UÇÖ Ankara Bürosu yayını 1994a.p1-19.

İlik B, Türkmen Z. Çocuk İşçiliğinin Temel Nedenlerinden Birisi Olan İç Göç Araştırma Projesi Dokümanı, Ankara: UÇÖ Ankara Bürosu Yayını. 1994b. p.3-24.

Kağıtçıbaşı Ç. Old-age security value of children and development. Journal of Comparative Family Studies, Special issue 1982;(13):133-42.

Kasatura İ. Ana baba davranışlarının duygusal gelişimdeki rolü. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi 2002a;1(2):21-37.

Kasatura İ. Sokaktaki çocuklar; sokakta çalışan çocuklar. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi 2002b;1(2):211-27.

Kızmaz Z, Bilgin R. Sokakta çalışan/yaşayan çocuklar ve suç: Diyarbakır örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2010; 9(32):269-311.

Okumuş E. Sokak çocukları'nın sosyolojisi-Diyarbakır örneği. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 2009;9(1):9-37.

Pinzon-Rondon AM, Koblinsky SA, Hofferth SL, Pinzon-Florez CE, Briceno L. Work-related injuries among child street-laborers in Latin America: prevalence and predictors Rev Panam Salud Publica/Pan Am J Public Health 2009;26(3):235-43.

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme-Uluslararası İlk Rapor, Sistem Ofset, Ankara; 1999. p.3-68.

Şişman Y. Sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları ve gelecek beklentileri. Sosyal Bilimler Dergisi 2006;2:251-74.

Tighel G, Balan D, Leventiu G, Stonescu A. In. Tomescu Anca (Ed).Young Generation in Novadays Romania. 1996. p. 159-70.